

УДК 371.134/.373.3:001.894.2(045)

РЕАЛІЗАЦІЯ КОНТРОЛЬНО-РЕЗУЛЬТАТИВНОГО КОМПОНЕНТА ПЕДАГОГІЧНОГО КЕРІВНИЦТВА САМОСТІЙНОЮ РОБОТОЮ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

Дудчак Г. І.

У статті розкрито специфіку реалізації контрольного-результативного компонента педагогічного керівництва самостійною роботою майбутніх учителів початкових класів. Встановлено, що результат педагогічного керівництва самостійною роботою полягає у підвищенні ефективності її організації та здійснення студентами. Визначено та обґрунтовано критерії, показники та рівні ефективності педагогічного керівництва самостійною роботою майбутніх учителів початкових класів. Розкрито специфіку діяльності викладача та студентів у контексті контрольного-результативного компонента.

Ключові слова: майбутні учителі початкової школи, самостійна робота, педагогічне керівництво самостійною роботою, контрольний-результативний компонент.

В статье раскрыта специфика реализации контрольно-результативного компонента педагогического руководства самостоятельной работой будущих учителей начальных классов. Установлено, что результат педагогического руководства самостоятельной работой заключается в повышении эффективности ее организации и осуществления студентами. Определены и обоснованы критерии, показатели и уровни эффективности педагогического руководства самостоятельной работой будущих учителей начальных классов. Раскрыта специфика деятельности преподавателя и студентов в контексте контрольно-результативного компонента.

Ключевые слова: будущие учителя начальной школы, самостоятельная работа, педагогическое руководство самостоятельной работой, контрольно-результативный компонент.

The article reveals specific features of a control-and-result component in pedagogical management of future primary teachers' independent work. It has been shown, that the result of pedagogical management of independent work lies in enhancing the effectiveness of its organization and completion by students. The criteria, indicators, and levels of effectiveness of pedagogical managements of future primary teachers' independent work have been determined and substantiated. Specific features of educators' and students' work in the context of the control-and-result component have been revealed.

Key words: future primary teachers, independent work, pedagogical management of independent work, control-and-result component.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Реформування вищої освіти у XXI столітті пов'язане з неперервним розширенням обсягу знань в усіх сферах науки та виробництва, стрімким розвитком інформаційних технологій. За таких умов сучасна парадигма освіти зорієнтована на розвиток самостійної, творчої особистості, здатної приймати нестандартні рішення в різних сферах суспільного життя та професійній діяльності, керуючись власними поглядами та переконаннями. Особливої ваги формування зазначених якостей та умінь набуває у процесі професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи, які покликані щодня самостійно розв'язувати низку нестандартних педагогічних завдань. Найширші можливості для формування самостійної особистості у сучасних вищих навчальних закладах забезпечує самостійна робота (СР). Її обсяг складає від 1/3 до 2/3 навчального навантаження, що актуалізує проблему керівництва цим процесом з боку професорсько-викладацького складу.

З огляду на те, що СР майбутніх учителів початкових класів часто має ситуативний характер і, як наслідок, обумовлює низку труднощів у її організації та

здійсненні, необхідним є удосконалення системи контролю за її результатами. Тому виникає потреба в обґрунтуванні контрольньо-результативного компонента педагогічного керівництва СР майбутніх фахівців.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз наукової літератури засвідчив, що контроль як складова педагогічного керівництва СР студентів, обґрунтований у наукових дослідженнях Є. Заїки, Н. Зубової, А. Зубко, В. Корнешук, В. Косенко, М. Парфьонова, М. Смирнової, Н. Уйсімбаєвої, М. Фіцули та ін. Проте недостатньо досліджена специфіка його організації у процесі підготовки майбутніх учителів початкових класів.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є окреслення специфіки реалізації контрольньо-результативного компонента педагогічного керівництва СР майбутніх учителів початкових класів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Контрольно-результативний компонент педагогічного керівництва СР майбутніх учителів початкових класів передбачає контроль, оцінку та корекцію результатів СР.

Загальний результат педагогічного керівництва СР має співпадати зі стратегічною метою, визначеною керівником на початку своєї діяльності, і полягає у підвищенні ефективності організації та здійснення СР майбутніми учителями початкових класів.

Під змістом поняття "ефективність організації та здійснення СР майбутніми учителями початкових класів" ми розуміємо сформованість у студентів позитивних мотивів СР, якими вони керуються при її виконанні, і які, значною мірою, обумовлюють її результат; засвоєння системи знань і умінь організовувати та здійснювати СР.

Оцінка ефективності педагогічного керівництва СР майбутніх учителів початкових класів може здійснюватися за допомогою визначених нами критеріїв, показників та рівнів.

Під критеріями організації та здійснення СР майбутніми учителями початкових класів вважаємо ознаки, на основі яких роблять висновок про рівень ефективності організації та здійснення СР студентами у процесі їх професійної підготовки, оцінюються результати педагогічного керівництва СР; показники – це якісні та кількісні характеристики сформованості кожної якості, властивості, ознаки об'єкта, який вивчається, тобто ступінь сформованості критерію.

Аналіз наукових досліджень з проблеми підготовки майбутніх фахівців та змісту поняття "ефективність організації та здійснення СР майбутніми учителями початкових класів" дали можливість визначити відповідні критерії, що знаходяться у взаємозв'язку і взаємозалежності: стимуляційно-мотиваційний, когнітивний та діяльнісно-практичний.

Стимуляційно-мотиваційний критерій передбачає наявність у студентів системи позитивних мотивів, установок, переконань, інтересу та ціннісних орієнтацій щодо організації та здійснення СР у процесі професійної підготовки. Показниками сформованості цього критерію ми визначили усвідомлення ролі СР в майбутній професійній діяльності, сформованість позитивних мотивів СР у процесі професійної підготовки, систематичний характер СР.

Усвідомлення студентами ролі СР в майбутній професійній діяльності передбачає розуміння того, що для ефективного здійснення педагогічної діяльності необхідним є систематичне самостійне оволодіння новими знаннями, уміннями і навичками, оскільки безперервний розвиток різних наукових галузей, педагогічної теорії і практики характеризується появою нових підходів до навчання і виховання, розробкою новітніх форм, методів і засобів організації та здійснення педагогічного процесу.

Сформованість позитивних мотивів СР у процесі професійної підготовки виражається в наявності у студентів підвищеного інтересу до виконання її завдань, бажанні краще підготуватися до виконання функцій учителя початкових класів, самостійно оволодіваючи професійно необхідними знаннями.

Систематичний характер СР проявляється у вчасному виконанні її завдань.

Когнітивний критерій передбачає наявність у студентів системи знань, необхідних для ефективного організації та здійснення СР. Показниками сформованості цього критерію є знання сутності поняття "самостійна робота", засобів СР, методів організації та здійснення СР.

Майбутні учителі мають знати, що СР є одним із видів навчальної діяльності, у процесі якого відбувається засвоєння знань, формування умінь і навичок, а також такої особистісної якості, як самостійність.

Для ефективного здійснення СР майбутні учителі мають бути ознайомлені із її засобами: літературою (енциклопедії, довідники, підручники, книги, періодичні видання), інтернет-ресурсами тощо та правилами роботи із ними.

До методів організації та здійснення СР, з якими мають бути ознайомлені майбутні учителі, належать раціональний розподіл часу, планування роботи, самоконтроль за її результатами, робота з каталогом літератури, робота з літературою та в мережі Інтернет тощо.

Діяльнісно-практичний критерій передбачає наявність у студентів умінь самостійно організовувати виконання СР, до яких відносимо уміння раціонально розподіляти та використовувати робочий час, планувати виконання СР, здійснювати контроль за її результатами; сформованість умінь майбутніх учителів початкових класів виконувати різні види СР: робота з каталогом літератури, навчальними посібниками, підручниками та періодичними виданнями, робота в мережі Інтернет, підготовка наукових статей, реферативних та інформаційних повідомлень, здійснення науково-педагогічних досліджень.

До показників сформованості цього критерію ми віднесли уміння: раціонально розподіляти та використовувати робочий час, самостійно планувати виконання СР, здійснювати самоконтроль за результатами СР, працювати з каталогом літератури, працювати з навчальними підручниками, посібниками та періодичними виданнями, відшуковувати необхідну інформацію в мережі Інтернет, готувати наукові статті, інформаційні повідомлення, здійснювати педагогічні дослідження, використовуючи низку теоретичних та емпіричних методів.

Наявність у майбутніх учителів початкових класів умінь раціонально розподіляти та використовувати робочий час передбачає правильну оцінку витрат часу на виконання того чи іншого завдання, врахування раціональної черговості завдань, які необхідно виконати, визначення програми досягнення мети у часовому просторі.

Визначення цілей СР, способів їх досягнення, формування бюджету часу є виявом умінь студентів самостійно планувати її виконання.

Уміння майбутніх учителів здійснювати самоконтроль за результатами СР проявляється у співставленні досягнутого результату із наперед визначеною метою, визначенні допущених помилок у ході виконання завдання, їх аналізі та корекції.

Володіння способами знаходження необхідних джерел у алфавітному, систематичному, предметному (тематичному), електронному каталогах і картотеці газетно-журнальних статей, оформлення карток-вимог (листок читацького запиту) засвідчує наявність у майбутніх учителів початкових класів умінь працювати з каталогом літератури.

Дотримання низки організаційних і санітарно-гігієнічних вимог при роботі з різними джерелами інформації, врахуванні особливостей роботи з підручниками, посібниками, періодичними виданнями, довідковою літературою, володінні різними видами читання (швидким, суцільним, частковим, синтетичним, попереднім, наскрізним, вибіркоким, повторним, аналітичним, партитурним, змішаним) є проявом умінь працювати з навчальними підручниками, посібниками та періодичними виданнями.

Уміння відшуковувати необхідну інформацію в мережі Інтернет передбачає володіння студентами основними способами роботи в різних пошукових системах (задати запит, перефразувати його за потреби, розмежовувати непотрібну інформацію від корисної тощо).

Коректне формулювання назви наукової статті чи повідомлення, дотримання їх основних структурних компонентів, використання достатньої кількості літературних джерел та посилання на них у змісті статті чи повідомлення свідчить про уміння їх виконувати.

Уміння здійснювати педагогічні дослідження, використовуючи низку теоретичних та емпіричних методів, проявляється у володінні студентами способами роботи з науковою літературою, державною та шкільною документацією, умінні здійснювати вивчення передового педагогічного досвіду, вести спостереження за учнями та

вчителями, використовувати методи опитування (бесіди, анкетування), організувати та здійснювати педагогічний експеримент тощо.

На основі розроблених критеріїв і показників ефективності організації та здійснення СР майбутніми учителями початкових класів нами були визначені рівні організації та здійснення СР (низький, середній, високий):

I рівень (низький) – студенти не усвідомлюють значення СР у процесі навчання та в майбутній професійній діяльності, у них відсутня позитивна мотивація до її здійснення (як правило, вони керуються меркантильними чи спонукальними мотивами); СР має несистематичний характер (здійснюється час від часу); вони не розуміють сутності СР; знання щодо засобів СР, методів її організації та здійснення є фрагментарними; не володіють уміннями раціонально розподіляти та використовувати робочий час, планувати СР, здійснювати контроль за її результатами; відчувають великі труднощі у процесі виконання різних видів СР; здебільшого надають перевагу виконанню завдань репродуктивного характеру, які не вимагають розумових зусиль.

II рівень (середній) – студенти усвідомлюють необхідність СР у процесі навчання та в майбутній професійній діяльності, проте під час виконання її завдань здебільшого керуються особистісними мотивами, що пов'язані лише з результативною стороною процесу навчання, тобто недостатньо сформованими є позитивні мотиви СР, вона здебільшого набуває систематичного характеру. Студенти частково розуміють сутність СР, володіють основними знаннями щодо засобів і методів її організації та здійснення; недостатньо сформованими є організаційні уміння, тобто вміння і навички раціонально розподіляти час (багато часу витрачають непродуктивно), планувати СР, здійснювати контроль за її результатами; студенти відчувають незначні труднощі при виконанні різних видів СР, проявляють наполегливість в оволодінні ще не сформованими вміннями СР.

III рівень (високий) – студенти усвідомлюють важливість, необхідність та доцільність СР у процесі навчання та в майбутній професійній діяльності; у них сформована позитивна мотивація до здійснення СР, яка виконується систематично; вони розуміють сутність СР; володіють системою знань щодо засобів і методів її організації та здійснення; достатньо сформовані вміння раціонально розподіляти та використовувати робочий час, планувати СР, здійснювати контроль за її результатами; не відчувають труднощів у процесі виконання різних видів СР.

Проведення контролю за результатами СР студентів є досить делікатною та суперечливою справою, оскільки, за переконанням А. Зубко, "з одного боку, контроль знижує самостійність, а з другого – необхідний для підвищення ефективності СР. Адже якщо студент один або кілька разів отримав результат своєї роботи, що залишився невизнаним, непоміченим або навіть негативно оціненим, то цей факт може істотно загальмувати його наступну активність, спрямовану на досягнення аналогічних результатів" [2, с. 183].

Із метою забезпечення ефективності контролю за результатами СР студентів варто дотримуватись систематичності, гласності та об'єктивності як основних вимог до його проведення і використовувати такі форми педагогічного контролю, як усне опитування (індивідуальне та фронтальне), письмові контрольні роботи, тестовий контроль знань, екзамени, заліки, захист курсових і дипломних робіт, звіт про результати практики.

Контроль за СР студентів виконує дві функції: коригуючу, що полягає у своєчасному виявленні помилок, та стимулюючу, яка полягає в тому, що очікування контролю створює для людини досить сильне зовнішнє збудження до діяльності, яке є значним доповненням до її внутрішніх мотивів [1, с. 41; 4, с. 156–157].

Окрім того, на наш погляд, організація контролю за СР майбутніх учителів початкових класів є важливим засобом формування у них навичок самоконтролю, який є ознакою високого рівня самостійності та відповідальності особистості, способом одержання інформації про досягнуті ними результати.

За переконанням Н. Уйсімбаєвої, практична цінність самоконтролю полягає в тому, що він дає можливість студентам порівняти результати своєї діяльності з даними зразками, знаходити власні помилки і неправильні дії, доводити знання до нормативного рівня, стимулюючи СР студента [3, с. 175].

Методи самоконтролю (самостійний пошук помилок, самостійна оцінка своїх знань, самоаналіз) доцільно використовувати у ході аудиторних занять з метою формування у студентів навичок самоконтролю.

Для реалізації самоконтролю за результатами своєї СР студентам варто пропонувати критерії оцінки, тести з ключами тощо.

Висновки. Таким чином, діяльність викладача у контексті контрольної-результативного компонента полягає у підборі методів і форм контролю, контролі, аналізі, оцінці та корекції результатів СР. Діяльність студента передбачає самоконтроль, внесення корективів у процес СР, самооцінку її результатів. Подальшого дослідження потребує проблема реалізації контролю за СР майбутніх учителів початкових класів шляхом використання інноваційних технологій.

Література

1. Заика Е. В. Психологические вопросы организации самостоятельной работы студентов в вузе : учеб. пособие / Е. В. Заика. – Харьков : ХГУ, 1991. – 72 с.
2. Зубко А. Б. Щодо питання організації та контролю самостійної роботи студентів / А. Б. Зубко // Стратегія посилення самостійної роботи студентів у контексті приєднання України до Болонського процесу: матеріали Всеукр. наук.-метод. конф. – Харків : ХНАМГ, 2004. – С. 182–184.
3. Уйсімбаєва Н. Самостійна робота як ефективний засіб активізації творчої самостійності студентів [Електронний ресурс] / Наталія Уйсімбаєва. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Nz/Ped/2009_87/statty/39.pdf. – Назва з екрана.
4. Фіцула М. М. Педагогіка вищої школи : навч. посіб. / М. М. Фіцула. – К. : Академвидав, 2006. – 352 с.